

БЮДОБРИВА ВІД БЮГАЗОВИХ УСТАНОВОК – ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

М.І. Дідух, канд. с.-г. наук, доцент
Житомирський національний агроекологічний університет
dedukh@ukr.net

Виробничі, соціально-економічні і ринкові умови сучасного сільськогосподарського виробництва та проблеми охорони навколишнього середовища відродили інтерес до застосування одної з найстаріших форм використання земельних ресурсів – органічного землеробства. Наразі тема виробництва екологічно чистої продукції в Україні залишається однією з найбільш обговорюваних галузевими фахівцями. Адже природні ресурси країни для розвитку органічного сільського господарства унікальні, таких ресурсів немає в жодній країні світу. Про інтерес до даного напрямку свідчить розширення площ, що виділяються під органічне землеробство та збільшення попиту на екологічно чисту продукцію [4].

Характерною особливістю органічного сільськогосподарського виробництва екологічно безпечної продукції є збереження родючості ґрунтів за умов обов'язкового застосування органічних добрив.

Органічні добрива не тільки збагачують ґрунт поживними речовинами, але й зменшують його щільність, покращують фізико-хімічні властивості, водний і повітряний режим. Органічні добрива містять всі необхідні елементи живлення рослин. Вони сприяють активізації життєдіяльності корисних ґрунтових мікроорганізмів і поліпшенню постачання рослин вуглекислим газом. Встановлено також позитивний вплив органічних добрив на закріплення важких металів і радіонуклідів, на очищення ґрунту від хімічних препаратів і поліпшення його фітосанітарного стану [1,3].

Одним з основних видів органічних добрив є відходи тваринництва (гній і пташиний послід), яких в країні щорічно утворюється за різними даними від 65 до 135 млн.т [5,6]. Відходи тваринництва і птахівництва належать до найбільш цінних, з агрономічної точки зору, органічних добрив, складовими яких є тверді і рідкі виділення тварин. У них містяться всі необхідні рослинам елементи живлення. Тобто гній і пташиний послід самі по собі уже є органічними добривами.

Однак недотримання певних технологічних умов в приготуванні, зберіганні, використанні або надмірне збільшення норм

таких добрив можуть призвести до різкого погіршення їх удобрювальних властивостей і завдати значної шкоди довкіллю.

Втрати поживних речовин з органічних добрив відбуваються на всіх стадіях технологічного ланцюжка використання гною від його видалення до внесення: фермі, при зберіганні, транспортуванні, внесенні та закладенні в ґрунт. Найбільш значними є втрати найважливішого елемента живлення рослин – азоту. Азот може випаровуватися: у вигляді аміаку – при видаленні, транспортуванні і зберіганні; у вигляді нітратної або органічної форми - при зберіганні і після закладення в ґрунт. Втрати фосфору пов'язані зі зливом при неправильному зберіганні або з поверхневим стоком після внесення в ґрунт. Тому часто коефіцієнт корисної дії таких добрив складає всього 10 – 15% від можливого [3].

Окрім цього, свіжий гній тваринницьких ферм і рідкі складові гною разом із стічними водами є забруднювачами навколишнього середовища. Підвищена сприйнятливість сільськогосподарських культур до свіжого гною призводить до забруднення ґрунтових вод і повітряного басейну, створює сприятливе середовище для зараженості ґрунту шкідливими мікроорганізмами. У гної тварин життєдіяльність хвороботворних бактерій і яєць гельмінтів не припиняється, насіння смітних трав, що міститься в ньому, зберігає свої властивості.

Покращити якість відходів тваринництва можна за допомогою застосування інноваційних енергозберігаючих технологій переробки їх у біодобрива [5]. Однією з найбільш ефективних технологій є метанове зброджування гною за допомогою біогазових установок. У ході анаеробної переробки утворюється біогаз – метан, який можна використати на потреби господарства, а також переброджений шлам (рідке біодобриво) – продукт анаеробної переробки відходів тваринництва.

Нині не існує однозначної оцінки ефективності виробництва та використання біодобрив (шламу) від біогазових установок. Є відомості, згідно з якими шлам – більш цінне органічне добриво, ніж свіжий гній, пташиний послід. Високу ефективність його дослідники пояснюють більшою доступністю в ньому елементів живлення, наявністю різноманітних фізіологічно активних сполук, які стимулюють ріст і розвиток рослин, підвищують їх стійкість до несприятливих умов вирощування. У дослідженнях ряду авторів свіжовиділений і перероблений гній (послід) в анаеробних умовах розглядаються як рівноцінні добрива.

Зустрічаються також дані і про негативну дію шламів на властивості ґрунту, урожай і якість сільськогосподарських культур.

Так, Міжнародна федерація органічного землеробства (IFOAM) та Об'єднання екологічного землеробства (ACOL), через більш низький вміст у зброджувальній біомасі органічних речовин, перевагу в ній анаеробної мікрофлори, значне накопичення продуктів біологічного розпаду ввели обмеження щодо використання біодобрив (шламів) в екологічному землеробстві [2]. Значні коливання в якості біодобрив встановлені в залежності від зональних особливостей розміщення біогазової установки [5,6].

Для оцінки якості біодобрив, отриманих при переробці відходів тваринництва в умовах Полісся України, були проведені комплексні дослідження на базі експериментальної біогазової установки з мезофільним температурним режимом. Дана установка була побудована в рамках проекту “Ріпак для відродження Народицького району” співробітниками університету за підтримки японської неурядової організації Чорнобиль-Тюбу в с. Ласки Народицького району Житомирської області. Загальний об'єм реактора біогазової установки становить 9,71 м³, а її продуктивність в середньому складає біля 2 – 4 м³ (у залежності від температури біомаси) біогазу за добу.

В якості сировини для отримання біогазу використовували гній ВРХ, свиней та коней. У гною свиней, у порівнянні з іншими, містилося в середньому (в розрахунку на суху речовину) більше загального азоту та фосфору (табл.1). У той же час, концентрація калія в ньому була найменшою – 2.1% і гній мав більш низьке значення рН - 7,8.

Таблиця 1

Хімічний склад гною, (%) на суху речовину

Сировина/ Біодобриво	Хімічний склад					
	N	NH ₄ -N	P ₂ O ₅	K ₂ O	C:N	pH
Гній ВРХ	2,9	0,53	1,9	2,7	20	8,1
Зброджена маса	2,7	0,72	1,8	2,6	16	7,4
Гній свиней	3,8	0,76	2,4	2,1	14	7,8
Зброджена маса	3,5	1,03	2,2	1,9	12	7,1
Гній коней	2,1	0,38	1,6	2,5	21	7,9
Зброджена маса	2,0	0,52	1,6	2,3	17	7,2

Відповідно до результатів аналітичних досліджень у процесі анаеробної переробки гною, незалежно від виду, загальний вміст основних біогенних елементів живлення (NPK) у його збродженій масі не зазнав помітних змін. Разом з тим, у результаті метангенерації в збродженій біомасі значно підвищувалася концентрація амонійного азоту (на 30 – 40 %), зменшився вміст загального вуглецю (на 15 –

20 %), встановилися більш вузькими співвідношення C:N. Збільшення вмісту амонійного азоту дещо знизило кислотність біодобрив.

У результаті анаеробної переробки поліпшувалися реологічні властивості добрив, знижувався загальний вміст завислих речовин, кількість частинок великого розміру, знижувалася щільність. Згідно з літературними даними, в біодобривах зростала гомогенність, рівномірність поверхневого і ґрунтового внесення добрив [2,7]. Підвищений вміст амінокислот у збродженій масі, як правило, має позитивний вплив на мікрофлору ґрунту, величину і якість врожаю сільськогосподарських культур.

Таким чином, результати проведених досліджень свідчать, що інноваційна технологія виробництва біодобрив у біогазових установок – один із основних факторів ефективного розвитку органічного землеробства. Ця технологія дозволяє отримати, за допомогою анаеробного збродження, натуральне біодобриво, яке містить у великій кількості біологічно активні речовини, значну кількість мікроелементів. Основною перевагою перед традиційними добривами (гній, послід тощо) стосовно елементів живлення є їх форма, доступність і збалансованість та високий рівень гуміфікації органічної речовини.

Література

1. Биодоброения – основа улучшения качества сельскохозяйственной продукции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zorgbiogas.ru>.
2. Єськов А.И., Тарасов С.И. Применение нативного и сброженного навоза (помета) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://waste.ua/cooperation/2008/theses/eskov.html>
3. Кузьменко О.Б. Органічне землеробство як фактор євроінтеграції України / О.Б. Кузьменко // Вісник ПДАА. 2013. – № 3. – С. 151-155.
4. Мерзлая Г.Е. Агроэкологическая оценка нетрадиционных органических удобрений / Г.Е. Мерзлая // Экологический вестник России. – 2006. – № 4. – С. 3-14.
5. Органічне землеробство та його розвиток в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://ar25.org/article/organichnezemlerobstvo-ta-yogo-rozvytok-v-ukrayini.html>
6. Скляр О.Г. Напрями використання органічних ресурсів у тваринництві / О.Г. Скляр, Р.В. Скляр // Праці Таврійського державного агротехнічного університету. – Мелітополь: ТДАТУ, 2011.

– Вип.11. – Т.5. – С. 210-218.

7. Якушко С.І. Установа комплексної переробки органічних відходів за енергозберігаючою технологією / С.І. Якушко, С.М. Яхненко // Вісник «СумДУ». – 2006. – № 12(96). – С. 81-84.